

УДК 27-675(049.3)

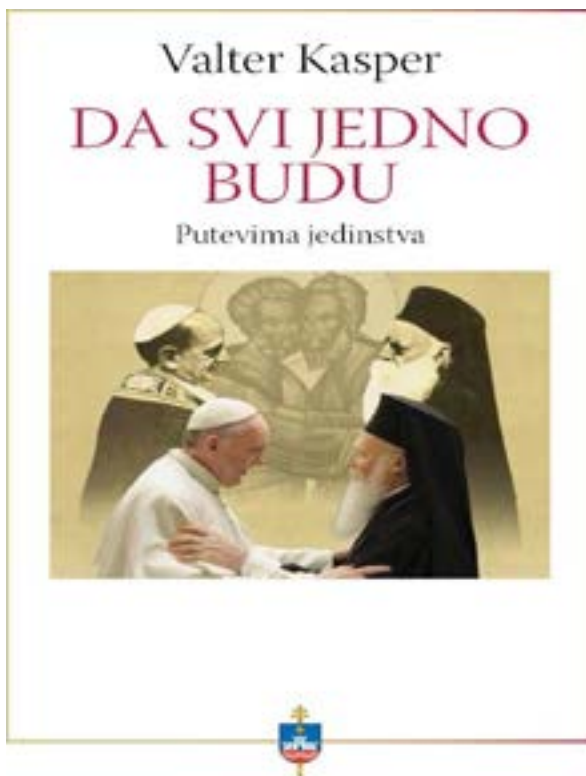
DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.7222021.16>

Осврт

Владан Станковић*

Институт за политичке студије, Београд

**ОСВРТ НА КЊИГУ ВАЛТЕРА КАСПЕРА:
ДА СВИ ЈЕДНО БУДУ – ПУТЕВИМА
ЈЕДИНСТВА****

Valter Kasper. 2020. *Da svi jedno budu – putevima jedinstva*. Beograd: Beogradska nadbiskupija, str. 255.

Недавно је у издању Београдске надбискупије изашао превод књиге Валтера Каспера: *That they may all be One – The Call to Unity*.

* Имејл-адреса: vladan.stankovic@ips.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Аутор књиге, Валтер Каспер (*Walter Casper*, †1933 –), угледни је римокатолички теолог, ротенбуршко-штудгарски бискуп и немачки кардинал. Сада већ далеке 1994. године постаје копредседником Међународне комисије за Лутеранско-католички дијалог. Од 1999. налази се, најпре, на месту секретара, а потом и председника Папског већа за унапређење хришћанског јединства. Данас је почасни председник овог савета...

Књига Валтера Каспера штампана је на 255 страница текста у А5 формату, и увезана меким корицама. На насловној страни, којом преовладава бела боја, налази се илустративан, графички приказ срдачног сусрета папе Павла VI и цариградског патријарха Атинагоре (1965), а испод овог приказа постављена је фотографија још срдачнијег сусрета папе Фрање и садашњег патријарха васељенског Вартоломеја. Графичко решење требало би да сведочи о полувековним везама цариградских патријарха и римских папа. На полеђини књиге налази се „Белешка о аутору”, а изнад ње фотографија самог аутора – Валтера Каспера.

Пригодан Предговор саставио је надбискуп београдски, монсињор Станислав Хочеваар, и насловио га идентично поднаслову саме књиге: „Путевима јединства” (Текст са енглеског језика превели су: Јована Арсић-Вулић и Милош Вулић).

Књига се састоји из десет деоних целина и Поговора. Одељци у књизи носе наслове: 1. *Обавезујућа природа Декрета Unitatis Redintegratio*, и у њему се аутор позабавио екуменском природом Другог ватиканског сабора. 2. У другом поглављу наслова: *Тренутна ситуација у екуменској теологији*, аутор је проблематизовао ситуацију изражујући однос према екуменским питањима из источног (православног) и реформаторског теолошког дискурса, фондирајући проблем у пнеуматологији. 3. У трећем поглављу: *Природа и сврха екуменског дијалога* аутор је операционализовао проблемско питање и поставио темеље за истраживање екуменизма „као појаве и потребе”, смештајући је у равани: филозофских, теолошких и еклесиолошких (црквено-сазнајних) поставки. 4. Четврто поглавље проучава *Концепт католичке екуменске теологије*, и поставља теолошке и еклесиолошке оквире католичког схватања екуменизма. 5. У петом одељку Каспер се бави *Отвореним питањима у еклесиологији сестринских цркава*, и отвара могућност дијалога кроз заједнички језик и терминологију, заје-

дничко еухаристијско опш-тење, проблематизујући, између осталог и унијатизам као историјско-црквени феномен... 6. Шести део књиге бави се *Обновом пнеуматологије у савременом католичком животу и теологији: у правцу зближавања Истока и Запада*, где је посебно место посвећено спорној догми о *filioque*, и остављена могућност превазилажења оптерећујућег спора. 7. Седма глава бави се *Заједничком декларацијом о доктрини оправдања* и садржи мотив ка акцији, рекапитулацију, предлог и закључке који воде ка јединству. 8. У осмом поглављу изнета је расправа: *Дискусија о Петровској служби*, и изложена тачка сусрета на темељима Петрове цркве. 9. Девето поглавље бави се *Духовним екуменизмом* истражујући: екуменски покрет данас, Духовност, Свети Дух и феномен Екуменског дијалога. 10. Коначно, у десетом поглављу изнета су нека од гледишта аутора у вези односа *Цркве и савременог плурализма*, посебно у светлу постдруго-ватиканских дешавања.

Валтер Каспер је, сасвим отворено, без много еуфемизама, пописао основне ставке разилажења хришћанских конфесија. Он свој приступ заснива на „здравом екуменизму” који иде у сусрет различитостима, како би се оне расветлиле и превазишле (14). Каспер за минимални заједнички садржалац свих хришћанских цркава опредељује *спасење души*, и потом набраја све тачке размимоилажења у интерпретацији хришћанске вере. Католичка вера остаје доследна начелу: *extra Ecclesiam nulla salus*. То је, по његовом мишљењу, црква апостола Петра – „Света римска црква”. Зарад јединства Други ватикански сабор је одустао од тумачења да је спас могућ искључиво кроз Римску цркву. Иако се кроз римску католичку цркву остварује „пунина вере, и потпуно спасење”, након Другог ватиканског сабора признато је да и друге цркве поседују елементе спасења. „Католичка црква”, констатује Каспер у духу Декларације *Nostra aetate*, „не одбацује ништа што је истинито и свето у свим религијама” (58), „посебно не у хришћанским верским заједницама” (*Ibidem*). За Каспера, „Свети Дух делује и ван граница Католичке цркве”. Она сама признаје традицију мученика и светаца у православним црквама, као и њену свету тајну крштења (обрнуто често није случај). Латинска црква, међутим, са жаљењем констатује како није у стању да оствари своју „католичност”, па је бити католик идентично са бити екумениста, јер и једни и други настоје да досегну „пуну католичност

цркве” (62-63). Каспер истиче две минималистичке поставке око којих се сви хришћани могу наћи, као „утеловљени у Исусу Христу” (74). То су: 1) крштење и 2) вера у Исуса Христа (*Ibidem*). Заједница или *communio* остварује се у: а) крштењу, као тренутном акту дозивања Светог духа; и кроз б) литургију или *misu*, као протежну заједницу верујућих у реалном времену (79). Овде постоји „вертикално заједништво са Богом” (однос: верник – Бог) и „хоризонтално заједништво међу верницима”. Хоризонтално заједништво међу свим верницима је основ екуменског идеала. Тако Свеопшта црква дише као заједница локалних цркава, утемељених бар у светој тајни крштења и литургији. Непорецивост Петровске службе, утврђена Триденским сабором, након „Друговатикане” смешта епископат и свештенство у средиште Божијег народа, и уместо цркве као институције истиче заједницу верника, а субординацију замењује „харизматским” приступом: послушања, љубави и поверења: Каспер је става да је овакво гледиште у складу са православним персонализмом, и да оно омогућава чак и „анархоидним” протестантским деноминацијама „простор за дијалог” са Римском црквом (141). Својеврсно „заједничарење верника” не доводи у питање позицију Римске цркве која „у пуном капацитету остварује пунину Христове цркве”, а самим тим и пунину Христове вере. Каспер наглашава: „(...) многи суштински елементи цркве Христове могу се пронаћи изван институционалних граница Католичке цркве” (92). И не само то, Свети Дух делује у свим црквама помесног типа и хришћанским заједницама. Православни теолози сматрају да су унијатске цркве отргнуте из јурисдикције помесних, православних цркава. Са друге стране, Римокатоличка црква држи да су Источне цркве „поуздани мост између православних и католика”. У погледу статуса, Латинска црква престала је да православне цркве ословљава као своје кћери, и да им се симболично представи као: „мајка”. Сада се користи блажа и мекша формулација: Све су оне „сестринске цркве” (108). Све оне поседују заједничко апостолско наслеђе. Зато се често и именују синтагмом: „Апостолске цркве”. Други ватикански сабора признао је православним епископима право на јурисдикцију (надлежност) (119). Тиме ја Римска црква, *de jure*, одустала од прозелитизма (124). Један од највећих проблема екуменског дијалога лежи у томе што православне цркве себе третирају као истинске помесне Христове цркве у пуном капаците-

ту. Оне негирају римски примат Петровске цркве доводећи у питање аутентичност текста „Константинове даровнице”. Тзв. „унијатско питање” Каспер сагледава у духу „великог решења Источних и Западне цркве”. Оно што додатно и веома оптерећује односе католика и православних јесте догма о происхођењу Светог духа и из Сина (*filioque*). Православни оштро негирају овај додатак Символу вере, на коме почива „другомиленијумско наслеђе католичке цивилизације”. Према происхођењу Светог духа и из Сина, посебно су радикално критичари из мистичног покрета у паламизму, и тзв. „зилоти”, који критикујући католички христомонизам заговарају „саморазговор са Богом у тиховању” (исихиа) и пнеумонизам. Православни теолози као последицу упражњавања *filioque* терете католичку теологију и Католичку цркву за: субординацију универзалног свештенства, губитак индивидуалне слободе и јачање црквене власти, али и за: јуридикчки мистицизам и схоластику. Према њима: христомонистички приступ „гуши слободу Духа у изналажењу Бога”. Кардинал Каспер се по питању *filioque*-и придржава католичке традиције, а решења за овај проблем, бар у овој књизи, остају недоречена и отворена. Размимоилажења са протестантима још су продубљенија. Протестанти само тумачење Јеванђеља смештају у простор Светог Духа. У католичкој традицији тумачење Јеванђеља спада под окриље Цркве, складно оној: „и као што је Христ глава цркве, тако је и Свети Дух њена душа” (137). Отуда и тежња католичке духовности ка спиритуализму, док је протестантска духовност претежно сензитивна. У католичком наративу Христ делује кроз Цркву: светим тајнама, речју и кроз историју – делима. Свети Дух подржава Христа и омогућава му да кроз Цркву делује: „он је Свети Дух Сина, али не и његов слуга” (139). За разлику од православног Истока где се захтева да се верник сам преображава да би се обожиио, овде преображај иде из Цркве, како би се „обожиио сопствени живот” (142). Ту се поново враћамо на терен *filioque* у коме кардинал Каспер превладавање разлика сагледава јуридикчки. Католичка црква, признајући оригиналну терминологију Сабора из 381. године, и сам *Символ вере*, очекује од православних помесних цркава да *filioque* не проглашавају јеретичким учењем, већ делом традиције Латинске цркве, које је чврсто укоренењено у њено наслеђе. Био би ово мали захтев разумевање и гест добре воље, мишљења је Каспер, посебно од када је папа Бенедикт XVI омогућио

Источним, унијатским црквама да могу практиковати *Симбол вере* без додатка *filioque*, и нарочито од када се у екуменском литургијском општењу међу различитим хришћанским црквама и заједницама *filioque* више не помињу (156-petit). Сличне уступке Латинска црква прави и када је у питању лутеранско тумачење „Оправдања вером” (*Sola fidae*). Настојећи да помири протестантски приступ хришћанској вери са званичним учењем Католичке цркве католички екуменизам дозива *близим* и позива на „дубље библијско разумевање” (175). Животно остварење, тврди Каспер, „не може се испунити сопственим напорима”, јер „нашим животима влада милосрђе Бога” (177). Ова реинтерпретација августиновског полазишта против Пелагија прави јасни одклон од вољног у вери претпостављајући је протестантском детерминизму божије Милости у настојању да се изграде темељне опште вредности Западне цивилизације на којима почива католичко-протестантски свет: залагање за правду и мир, призивања људског достојанства и људских права и истрајавања на пуној друштвеној одговорности (178).

Посебне тешкоће у јединству хришћана чини одбијање православних и протестаната да признају првенство Римском епископу што је понекад и „одлучујућа црта идентитета протестантских и православних хришћана” (181). За неке од тих цркава и верских заједница епископ Рима, или римски папа, је „есхатолошки човек безакоња”, или апокалиптична фигура „звери” (181). Стога највећи број некатоличких цркава „често поричу да уопште постоји Петровска служба” (186). Настојање Другог ватиканског сабора да тежиште верског живота премести ка лаичком апостолату, Каспер сагледава у духу приближавања некатоличким црквама, чиме се оснажује *communio* или „принцип заједнице верника” и то јачањем синодалних елемента, и оснаживањем улоге бискупских конференција (190-191). Кардинал Каспер је мишљења да би: прихватање Петровске цркве било тест спремности ка заједништву некатоличких заједница које би на тај начин „могле да обогаћују своје традиције” (195). Оне не би морале ништа да изгубе, а могле би пуно тога да добију. Са друге стране аутор предлаже спровођење веће децентрализације Римске цркве у правцу: смањивања једнообразности литургије и закона и већу децентрализацију у избору епископа (197). Управо из тих побуда Каспер позива на пропитивање Петровске службе, која би из „суверенистичког првенства части” морала да прерасте у „првенство у служењу” (*servus servorum*) (201). До

раскола није дошло нагло, већ су се најпре делови јединствене цркве временом удаљивали и отуђивали. Каспер закључује како су „различити облици живљења хришћанске вере поставили страни и отуђени једни од других...” (207). Разлике у духовности Истока и Запада испољавају се пре свега у обредима (нпр. квасни и бесквасни хлеб), календарима и ритуалима (нпр. обележавање Ускрса), стандардима, моди (нпр. ношење свештеничких брада) и понашању. На духовност велики утицај остављају менталитети и навике. Како би се духовности изједначила, сматра Каспер, неопходно је придржавати се и исповедати Исуса Христа, а занемаривати локалистичке примесе које одељују људе и наносе ране црквеном јединству. Екуменска духовност мора бити окупљена у ономе око чега нема спора. Каспер је мишљења да су то библијске прича о Исусовом доласку и животу. Он позива на усмереност ка Христу како би се хришћанство спасило од синкретизама и релативизма. Екуменска духовност мора бити светотајинска духовност заснована на крштењу. Мишљења је да живот цркве треба сагледавати кроз деловање Светог Духа која се испољава и ван граница цркве, у заједници са верујућим народом. То је полазна основа свих хришћана. Дух као љубав Оца и Сина је, истовремено, „и најдубљи и најудаљенији део Бога” (218). Стога је екуменска духовност духовност заједнице (*Ibidem*). У екуменском дијалогу откривамо другог „као нашу сопствену истину” (221). Каспер инсистира на „размени различитости”: „из православног предања има толико тога да се научи о мистицизму”, тврди аутор, али и католици: „могу православнима пренети пасторално искуство и суочавање са савременим светом”. Ове размене искустава приближавају конфесије једном једином и недељивом Исусу Христу. Каспер предлаже да би се *штетна јерес*, која изолује један елемент Истине из целине апсолутизујући га, могла превладати „богатством католичности” у јединству различитости (223). „Признати другог у његовој другости, и препознати у различитим облицима и изразима исту Истину” (223). Ово је чин поверења да други са различитим симболима и концептима мисли и верује у исту тајну вере. Управо је такав консензус дело и знак Светог духа (224). Кардинал упозорава да плуралистички суживот, више искључивих религија, које имају претензију да „одређују апсолутну тврдњу о истини”, има експлозиван потенцијал и води до „Сукоба цивилизација” (235). Стога савремена неотомистичка доктрина настоји да

слободу сагледава у духу Истине. Слобода може бити само усмерена ка Истини, јер само Истина ослобађа од емоције и интереса (239). Отуда је савремена католичка мисао усмерена на „одбрану слободе свих”, без задршке, па је она по својој суштини *антитоталитарна* (240). Каспер закључује како је плурализам у цркви пожељан и потребан, јер мноштво стилова, облика, идеја, обреда и концепција указују на знаке животности и унутрашњег богатства (244). Каспер уочава како је неопходно „искључити секташки фанатизам мирољубивим и мудрим плурализмом” (247).

Писци поговора књиге и њени преводиоци, Милош Вулић и Јована Арсић-Вулић, изнели су мишљење да је екуменизам кардинала Валтера Каспера заснован на два фундаментална принципа, а то су: заједништво и јединство. Стога је екуменизам за који се аутор књиге залаже извесна „еклисиологија заједништва” (250). Сви су његови напори усмерени ка том идеалу, коме треба подредити све оно Друго што нас одељује и удаљава.

Књига Валтера Каспера даје нам језгровит и јасан приказ екуменског питања из угла римокатоличке теолошке мисли. Писана је јасним стилем. Понекад сувише сложене проблемске целине и ситуације Каспер разрешава окомито, на језгровит начин, чиме демонстрира вештину мишљења и изражавања, али и познавања материје којом се бави. Монографија је резултат грађе коју је Каспер годинама припремао и излагао на научним конференцијама, предавањима и у јавним наступима. Сва ова излагања теку једним неопажљивим логичким током: израстајући једна из других она прерастају у монографију о екуменском питању. Веома захтевна теолошка питања и сложене проблемске ситуације, које из постављених питања проистичу, Каспер разрешава јасним мисаоним и писаним изразом доступним широкој читалачкој публици, па књигу топло препоручујемо на читање, и непрестано пропитивање.

*Овај рад је примљен 23. марта 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 19. маја 2021. године.